

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 5^{ΗΣ} ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1985

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΛΟΥΚΑ ΜΟΥΣΟΥΛΟΥ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΟΣ ΜΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ κ. ΒΑΣΟΥ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΗ

Ἡ Κύπρος εἶναι ἓνα κάπως παράδοξο φαινόμενο στὴν ἱστορία τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Γεωγραφικὰ ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, βρισκόμενη σὲ ἀπόσταση 43 μόνο μιλίων ἀπὸ τὴ νότια ἀκτὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ 75 μιλίων ἀπὸ τὴ Συρο-παλαιστινιακὴ ἀκτὴ, 264 μιλίων ἀπὸ τὸ Πόρτ-Σάϊντ καὶ 500 μιλίων ἀπὸ τὸν Πειραιά. Ἀπὸ τὴν ἀγῆ τῆς ἱστορίας της στὴν 7^η χιλιετία π.Χ. εἶχε πολιτιστικὲς καὶ ἐμπορικὲς σχέσεις μὲ τοὺς πλησιέστερους γείτονές της. Λόγω τοῦ μικροῦ μεγέθους της (3584 τετρ. μίλια) εὐκόλα θὰ μπορούσε νὰ εἶχε ἀπορροφηθεῖ ἐντελῶς ἀπὸ ἓνα ἀπ' αὐτούς. Παρ' ὅλα αὐτά, γιὰ ἐνὰ χιλιάδες χρόνια ἡ Κύπρος ἔχει διατηρήσει τὴ δική της φυσιογνωμία μὲ πληθυσμὸ πὺν σήμερα εἶναι στὸ μεγαλύτερο μέρος της ἐλληνικὸς.

Ἐὰν ἡ Ἑλληνικότητα τῶν Κυπρίων εἶχε βασιστεῖ μόνο στὴ γλώσσα τους, θὰ μπορούσε νὰ ἐξηγήσει κανεὶς αὐτὸ τὸ φαινόμενο μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πὺν θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνεύσει σειρὰ τέτοιων ἀποικιακῶν φαινομένων στὸν 20^ὸ αἰῶνα, ὅπως γιὰ παράδειγμα ἐκεῖνο τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν πὺν μιλοῦν ἀγγλικά χωρὶς νὰ εἶναι Ἀγγλοι.

Κι ὅμως οἱ ἴδιοι οἱ Κύπριοι ὄχι μόνο μιλοῦν ἐλληνικά ἀλλὰ καὶ αἰσθάνονται Ἑλλήνες γιὰ πολλὰς χιλιετίες στὴν ἱστορία τους. Θὰ προσπαθήσουμε, παραμερίζοντας τὴ σημερινὴ πολιτικὴ, νὰ ἐξηγήσουμε τὸ φαινόμενο αὐτὸ πὺν, στὴν πραγματικότητα, ἂν κοιταχθεῖ σωστὰ μέσα ἀπὸ τὰ μάτια ἐνὸς ἀρχαιολόγου καὶ ἱστορικοῦ, μπορεῖ νὰ ρίξει ἅπλετο φῶς σ' αὐτὸ πὺν σήμερα εἶναι γνωστὸ σὰν «Τὸ Κυπριακὸ Πρόβλημα».

Αὐτὸ ποὺ συντελεῖ στὸ νὰ γίνονται γιὰ πρώτη φορὰ γνωστὰ στὸ ἄμεσο καὶ εὐρύτερο περιβάλλον μικρὰ μέρη εἶναι συνήθως λόγοι ἐμπορίου καὶ στρατηγικῆς θέσης. Ὑστερα ἀπὸ μακρὸ καὶ συγκριτικὰ ἥρεμο παρελθὸν κατὰ τὴ Νεολιθικὴ περίοδο καὶ τὴν Ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ (λέγοντας ἥρεμο ἐννοῶ χωρὶς πολὺ στενοὺς δεσμοὺς μὲ τοὺς γείτονές της), ἡ Κύπρος βρίσκεται στὸ ἐπίκεντρο τῶν «παγκόσμιων γεγονότων» γύρω στὰ μέσα τῆς 2ης χιλιετίας π.Χ. Ἦταν ἡ ἐποχὴ ἐμπορικῶν καὶ πολιτιστικῶν σχέσεων στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο, ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο πρὸς τὴ Συροπαλαιστινιακὴ ἀκτὴ. Οἱ πηγὲς χαλκοῦ στὸ νησί καὶ ἡ ἰδανικὴ θέση του γιὰ ἐμπόριο μὲ τὶς ἀκτὲς τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς ἔγιναν πρῶτα γνωστὲς στοὺς Μινωῖτες γύρω στὰ 1600 π.Χ. καὶ κατόπιν στοὺς Μυκηναίους Ἕλληνες ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 14ου αἰ. π.Χ. καὶ ἔξῃς. Ἄν καὶ δὲν μπορούμε ἀκόμα νὰ μιᾶμε γιὰ μαζικὴ παρουσία Μυκηναίων στὴν Κύπρο, ἥδη κατὰ τὸν 14ο αἰῶνα π.Χ. εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ὑπῆρχαν ἐμπορεῖα στὶς πόλεις - λιμάνια τῆς ἀνατολικῆς καὶ νότιας ἀκτῆς τοῦ νησιοῦ. Οἱ μεγάλες ποσότητες μυκηναϊκῶν ἀγγείων ποὺ βρέθηκαν στὸ νησί καὶ ἡ ἐπίδραση τῆς Μυκηναϊκῆς τέχνης στὴν Κυπριακὴ τέχνη τοῦ 14ου καὶ τοῦ 13ου αἰ. π.Χ. ὑποστηρίζουν τὴν πρὸ πάνω ὑπόθεση.

Τὰ χρόνια ἀμέσως πρὶν ἀπὸ τὸ 1200 π.Χ. σημαδεύουν τὴν ἀρχὴ τῆς κατάρρευσης τῶν Μυκηναϊκῶν κέντρων στὴν Πελοπόννησο καὶ τὴ μαζικὴ ἔξοδο φυγᾶδων. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς φτάνουν στὴν Κύπρο, ἓνα νησί ποὺ ἦταν γνωστὸ στοὺς προπάτορές τους καὶ ἐγκαθίστανται σὲ πόλεις τῆς Ὑστερῆς Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ ποὺ ἥδη ὑπῆρχαν, ὅπως ἡ Ἐγκωμη καὶ τὸ Κίτιο. Ἡ ἄφιξη καὶ ἐγκατάσταση τέτοιων ἀποίκων θὰ πρέπει νὰ ἦταν μιὰ μακροχρόνια διαδικασία ποὺ κράτησε σχεδὸν ὁλόκληρο αἰῶνα. Αὐτὸ ἀντανανκλᾶται στὴν εἰσαγωγὴ στὸ νησί (καὶ στὶς ντόπιες ἀπομιμήσεις τους) ὄλων τῶν κεραμεικῶν ρυθμῶν ποὺ κυριαρχοῦσαν στὸ Αἰγαῖο κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 12ου αἰῶνα π.Χ. Ἡ ἔλλειψη τάφων Μυκηναϊκοῦ τύπου, πάντως, καὶ ἡ ἔλλειψη Μυκηναϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς γενικὰ στὰ κύρια ἀστικά κέντρα τὴν ἀρχὴ τοῦ 12ου αἰῶνα π.Χ., καθὼς καὶ ἡ ἐμφάνιση κτιρίων ἀπὸ πελεκητοὺς λίθους ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 13ου μέχρι τὶς ἀρχὲς τοῦ 12ου αἰῶνα π.Χ., ὑποδηλώνουν ὅτι ἡ ἐπίδραση τῶν Μυκηναίων ἀποίκων δὲν θὰ πρέπει νὰ ἦταν πολὺ ἐκτεταμένη ἀρχικά· ἄλλοι ἀποικοὶ ἀπὸ τὴν Ἑγγύς Ἀνατολὴ ἢ τὴ Μικρὰ Ἀσία μπορεῖ νὰ εἶχαν εἰσαγάγει στοιχεῖα τῆς Ἀνατολῆς στὸ ντόπιο πολιτισμὸ, ἰδιαίτερα στὶς ἀκμάζουσες πόλεις - λιμάνια τῆς Κύπρου. Μόνο μετὰ τὸ 1100 π.Χ. ἔχουμε τὰ πρῶτα δείγματα τάφων Μυκηναϊκοῦ τύπου μὲ στενὸν μακρὸν δρόμους καὶ μικροὺς ὀρθογώνιους θαλάμους. Ἡ περίοδος αὕτη συμπίπτει μὲ τὴν καταστροφὴ ἀπὸ φυσικὸ φαινόμενο(;) πόλεων τῆς Ὑστερῆς Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ, ὅπως τῆς Ἐγκωμης καὶ τοῦ Κιτίου· οἱ περισσότερες ἀπ' αὐτὲς εἶχαν ἐγκαταλειφθεῖ ἢ τὶς διαδέχθηκαν ἄλλες πόλεις, ὅπως ἡ Σαλαμίνα τὴν Ἐγκωμη, ἐνῶ ἄλλες ξανακτίστηκαν, ὅπως τὸ Κίτιο καὶ ἡ Παλαίπαφος.

Ένας νέος κεραμεικός ρυθμός εισάγεται στο νησί, βασισμένος στο λεγόμενο ρυθμό του «Σιτοβολώνα» των Μυκηναίων, αλλά ταυτόχρονα στην Κυπριακή κεραμεική του 11ου αιώνα π.Χ. είναι φανερές επιδράσεις από τη Συρία και Παλαιστίνη, γεγονός που υποδηλώνει ότι συνεχίστηκαν οι επαφές με τη γειτονική αυτή περιοχή. Σέ τάφους αυτής της περιόδου υπάρχουν μαρτυρίες για καύση νεκρών, ταφικό έθιμο που δεν υπήρχε στην Κύπρο πριν από τον 11ο αιώνα π.Χ. Σέ τάφο στο Κούριο-Καλορίζικη χρυσό σκήπτρο, με δύο γεράκια καθισμένα σέ χρυσή σφαίρα στο πάνω άκρο του, μπορεί νά σημαίνει τις νέες πολιτικές αλλαγές που είχαν συμβεί στις πόλεις της Κύπρου: τή δημιουργία ανεξάρτητων πόλεων-βασιλείων.

Τό φαινόμενο αυτό άπηχεϊ μυθική παράδοση, αναμφίβολα μεταγενέστερη επινόηση των Αθηναίων, σύμφωνα με τήν όποία Έλληνες ήρωες ήρθαν στην Κύπρο και ίδρυσαν πόλεις μετά τό τέλος του Τρωικού πολέμου. Η ανακάλυψη στη Σαλαμίνα στρωμάτων του 11ου αιώνα π.Χ. μπορεί νά βοηθήσει στην επιβεβαίωση των μύθων με αρχαιολογικά δεδομένα.

Στήν Παλαίπαφο στήν τοποθεσία Σ κ α λ ε ς έχει ανασκαφεί από τό Τμήμα Αρχαιοτήτων μεγάλη νεκρόπολη που άπεικονίζει τον ύλικό πλοΰτο της πόλης κατά τον 11ο αιώνα, με τάφους Μυκηναϊκού τύπου, ταφές παράλληλα με καύση νεκρών, άγγεϊα και όπλα Μυκηναϊκού τύπου από μέταλλο, καθώς και πόρπες Μυκηναϊκού τύπου. Σ' ένα τάφο αυτής της νεκρόπολης βρέθηκε χάλκινος όβελός με έγκάρακτα σύμβολα του Κυπριακού συλλαβαρίου που σχηματίζουν τό έλληνικό κύριο όνομα Οφέλτης στη γενική πτώση, σέ τύπο που ιδιάζει στήν Αρκαδική διάλεκτο (Ο-πε-λε-τα-ου). Τό φαινόμενο αυτό είναι συγκινητικό και φέρνει στή μνήμη τό μύθο για τήν ίδρυση της Παλαίπαφου, σύμφωνα με τον όποιο ό Αγαπήνωρ, ό βασιλιάς των Αρκάδων, ίδρυσε τήν Παλαίπαφο μετά τό τέλος του Τρωικού πολέμου. Αποτελεί τήν αρχαιότερη μέχρι σήμερα μαρτυρία για τή χρήση της έλληνικής γλώσσας στην Κύπρο. Τό ύλικό του 11ου και 10ου αιώνα από τις Σκάλες περιλαμβάνει επίσης άφθονα αντικείμενα Ανατολικής προέλευσης, άπόδειξη του συνεχιζόμενου έμπορίου με τήν περιοχή αυτή, γεγονός που εξηγεί τον έκπληκτικό πλοΰτο των κτερισμάτων σέ εποχή που τό Αϊγαίο περνούσε περίοδο των «Σκοτεινών αιώνων», φτώχειας και αναλφαβητισμού. Κατά τήν περίοδο αυτή οι Μυκηναϊοί θά πρέπει νά είχαν επιβάλει πολν σταθερά τήν κυριαρχία τους στα άστικά κέντρα της Κύπρου, αλλά τό γεγονός αυτό δεν σημαίνει ότι οι ντόπιες παραδόσεις και όπλισμός γενικά εξαφανίστηκαν έντελώς. Αντίθετα, ή ανάπτυξη του Κυπριακού πολιτισμού κατά τις επόμενες περιόδους δείχνει καθαρά ότι έγινε μιá επιτυχημένη συγχώνευση. Τό ύλικό από τους βασιλικούς τάφους της Σαλαμίνας του 8ου - 7ου αϊ. π.Χ. αποτελεί εύγλωττο παράδειγμα. Η Κύπρος βρισκόταν τότε κάτω από τήν έξουσία των Ασσυρίων και οι Βασιλείς και

εὐγενεῖς τῆς Σαλαμίνας συναγωνίζονταν τοὺς κυρίαρχους Ἀσσυρίους σὲ μεγαλοπρέπεια καὶ πλοῦτο ἀκόμα καὶ στοὺς τάφους τους. Παράλληλα μὲ πλούσια κτερίσματα, ὅπως κλίνες καὶ θρόνους μὲ ἐπένδυση ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν, ἔχουμε ταφικά ἔθιμα, ποὺ θυμίζουν ἐκεῖνα ποὺ περιγράφει ὁ Ὅμηρος στὸ Ψ' τῆς Ἰλιάδας γιὰ τὴν ταφὴ τοῦ Πατρόκλου: θυσία ἀλόγων καὶ δούλων καὶ τὴν προσφορὰ ἀμφορέων ἐλαίου. Μερικοὶ ἐρευνητὲς ἀποδίδουν αὐτὸ τὸ φαινόμενο στὴν ἐπίδραση τῆς ἐπικῆς ποίησης ποὺ διαβαζόταν στὴν αὐλὴ τῆς Σαλαμίνας. Γνωρίζουμε ὅτι τὸ ποιητικὸ αὐτὸ εἶδος ἄνθιζε τότε στὴν Κύπρο καὶ ὁ Στασίνο, ὁ συνθέτης τοῦ ἔργου «Κύπρια Ἔπη», ἦταν γνωστός Κύπριος ἐπικός ποιητής. Εἶχε θεωρηθεῖ ἀκόμη ὅτι εἶχε συγγενικοὺς δεσμοὺς μὲ τὸν Ὅμηρο καὶ ὅτι ἡ ἴδια ἡ Σαλαμίνα ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς Ἑλληνικὲς πόλεις ποὺ διεκδικοῦσαν τὴν καταγωγὴ τοῦ Ὁμήρου.

Σὲ ἓνα ἀπὸ τοὺς «βασιλικοὺς» τάφους τῆς Σαλαμίνας βρέθηκε μεγάλος ἀριθμὸς Ἑλληνικῶν Γεωμετρικῶν ἀγγείων. Ὁ νεκρὸς στὸν τάφο αὐτὸ εἶχε ἀποτεφρωθεῖ καὶ πρὸς τιμὴ του εἶχαν θυσιασθεῖ ἄλογα. Ὁ τάφος αὐτὸς θεωρήθηκε ὅτι ἀνήκε σὲ Ἑλληνίδα «πριγκίπισσα» ποὺ εἶχε παντρευτεῖ στὴν αὐλὴ τῆς Σαλαμίνας.

Κατὰ τὸν 8ο καὶ 7ο αἰ. π.Χ. οἱ Ἕλληνες ἀνέπτυξαν σημαντικὴ δραστηριότητα στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο καὶ Ἑλληνικὲς ἀποικίες ἰδρύθηκαν στὴν Ταρσό τῆς Κιλικίας καὶ στὸ Πασίδειο τῆς Συρίας. Καὶ στὶς δύο αὐτὲς θέσεις βρέθηκαν ἐπίσης μεγάλες ποσότητες Κυπριακῆς κεραμεικῆς καὶ θεωρήθηκε ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀποικοὶ εἶχαν χρησιμοποιήσει καὶ Κυπρίους στὶς περιπετειώδεις ἐξορμήσεις τους πρὸς τὴν Ἀνατολή. Ἀναμφίβολα πόλεις σὰν τὴ Σαλαμίνα χρησίμευαν σὰν λιμάνια-σταθμοὶ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ ἀποικιακὴ ἐπέκταση πρὸς τὴν Ἀνατολή.

Ἡ ἵδρυση Ἑλληνικῆς ἀποικίας στὴ Νανκράτιδα τῆς Αἰγύπτου δημιούργησε νέο δρόμο ἐπικοινωνίας μεταξὺ τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ Κύπρος χρησίμευε σὰν ἐνδιάμεσος σταθμὸς τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων. Ἡ Ἀμαθοῦς, στὴ νότια ἀκτὴ τῆς Κύπρου, θὰ πρέπει νὰ ἦταν τὸ κύριο λιμάνι γιὰ πλοῖα ποὺ ἔπλεαν ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο πρὸς τὴν Αἴγυπτο, καὶ σ' αὐτὸ ὀφείλεται ὁ ἐξαιρετικὰ μεγάλος ἀριθμὸς Ἑλληνικῶν ἀγγείων (Ἰωνικῶν εἰδικότερα) ποὺ βρέθηκαν στὴν πόλιν αὐτή. Ἐπιπλέον οἱ ντόπιοι ἀγγειοπλάστες τῆς Ἀμαθούνας ἀναπτύσσουν ἓνα ρυθμὸ στὴν ἀγγειογραφία μὲ ἔντονη ἐπίδραση ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ Μελανόμορφη κεραμεικὴ ὅχι μόνο στὰ θέματα ἀλλὰ καὶ στὴν τεχνικὴ: χρησιμοποιοῦν τὸ περίγραμμα γιὰ τὴν ἀπόδοση τῶν μορφῶν ἀνθρώπων καὶ ζώων καὶ ἐγχάρακτες γραμμὲς (μετὰ τὴν ὀπτηση) γιὰ τὴν ἀπόδοση λεπτομερειῶν.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπίδραση ἀρχίζει νὰ ἐμφανίζεται στὴ γλυπτικὴ. Τὸ «ἀρχαῖο μειδίωμα» τῶν Ἑλληνικῶν ἀγαλμάτων νιοθετεῖται ἀπὸ τοὺς Κυπρίους στὴν ἀπόδοση ἀντρικῶν μορφῶν· ἓνα καλὸ δεῖγμα τῆς νέας αὐτῆς τάσης εἶναι τὸ ἀγαλμάτιο ἀπὸ

ἀσβεστόλιθο τοῦ Κεραύνιου Δία πὺν βρέθηκε στὸ Κίτιο καὶ χρονολογεῖται γύρω στὰ 500 π.Χ.

Ἡ Περσικὴ κυριαρχία στὴν Κύπρο καὶ Ἰωνία ἔφερε τοὺς Ἕλληνες πιὸ κοντὰ στὴν Κύπρο, ἀφοῦ καὶ οἱ δύο εἶχαν τὸν ἴδιο ἐθνικὸ πόθο γιὰ ἐλευθερία. Τὸ 499 π.Χ. Ἕλληνες στρατιῶτες τῆς Ἰωνίας ἀποβιβάστηκαν στὴν Κύπρο γιὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς Κυπρίους στὴν ἐπανάστασή τους ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἄν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπανάστασης ἦταν καταστροφικὸ γιὰ τοὺς Κυπρίους, τὸ γεγονός αὐτὸ σημάδεψε τὴν ἀρχὴ στενότερων ἐπαφῶν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου. Ὁ Ἡρόδοτος περιγράφει πολὺ ζωντανὰ τὰ γεγονότα τῆς ἐπανάστασης τῶν Κυπρίων ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ τὸν ἥρωικὸ θάνατο τοῦ βασιλιᾶ τῆς Σαλαμίνας Ὀνήσιλον.

Στὴν Παλαίπαφο ἀνακαλύφθηκαν σὲ πρόσφατες ἀνασκαφές τὰ κατάλοιπα τῆς ἀντίστασης τοῦ ντόπιου πληθυσμοῦ ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἀνάμεσα στὰ ἀντικείμενα πὺν βρέθηκαν κοντὰ σὲ μία ἀπὸ τὶς πύλες τοῦ τεῖχους τῆς πόλης εἶναι ἓνα ἐλληνικὸ χάλκινο κρᾶνος κορινθιακοῦ τύπου πὺν δείχνει τὴν συμμετοχὴ Ἑλλήνων στὴν ἄμυνα τῆς Παλαίπαφου ἐναντίον τῶν Περσῶν. Πάντως ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἓνα νέο στοιχεῖο διεισδύει στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς Κύπρου: ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα στὰ διάφορα Κυπριακὰ Βασίλεια καὶ ἡ διαίρεση τοῦ νησιοῦ σὲ δύο ὁμάδες, τὴ φιλελληνικὴ καὶ τὴ φιλοπερσικὴ. Τὸ σχῆμα αὐτὸ κυριάρχησε γιὰ δύο τουλάχιστο αἰῶνες στὴν πολιτικὴ ζωὴ τοῦ νησιοῦ καὶ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴ συνέχιση τῆς Περσικῆς κυριαρχίας.

Ἡ ἐλληνικὴ γλυπτικὴ, πάντως, διείσδυσε σ' ὁλόκληρο τὸ νησι ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐκάστοτε πολιτικὴ κυριαρχία. Ἡ προτίμηση γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ τέχνη, γιὰ Ἑλληνικὰ ἀγαθὰ καὶ ἔθιμα ἦταν τώρα καθολικὴ, ἰδιαίτερα στὰ ἀστικά κέντρα. Ἀττικὰ μελανόμορφα ἀγγεῖα ἐμφανίζονται σὰν κτερίσματα στοὺς τάφους τῶν Κυπρίων. Οἱ Κύπριοι γλύπτες ἀπομιμοῦνται Ἑλληνικοὺς ρυθμοὺς καὶ ἐμπνέονται ἀπὸ Ἑλληνικοὺς μύθους. Ὁ πανελλήνιος ἥρωας Ἡρακλῆς εἶναι ἰδιαίτερα ἀγαπητὸς καὶ ἀποκτᾷ τὴ σπουδαιότητα θεοῦ. Ἐπεισόδια ἀπὸ τὴ ζωὴ του ἐμφανίζονται στὴ γλυπτικὴ καὶ στὴ σφραγιδογλυφία. Συγγέεται ἀκόμα μὲ ἄλλους Ἕλληνες ἥρωες, ὅπως ὁ Περσέας, καὶ ἔτσι ἐμφανίζεται σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις νὰ σκοτώνει τὴ Γοργώ.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπίδραση στὴν καθημερινὴ ζωὴ εἶναι ἰδιαίτερα ἐμφανὴς στὸ Μάριον, στὴ βορειοδυτικὴ ἀκτὴ, ὅπου βρέθηκε ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς ἀττικῶν ἀγγείων πὺν εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴν Κύπρο. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πλούσιους κατοίκους τοῦ Μαρίου παράγγελλαν τὶς ἐπιτύμβιες στήλες τους στὴν Ἀττικὴ, ἀπὸ Πεντελικὸ μάρμαρο, παρόλο πὺν διατηροῦσαν τὸ Κυπριακὸ συλλαβάριο γιὰ τὴν ἐγχάραξη τῶν ὀνομάτων τους. Τὰ ἐπιγράμματα, πάντως, ἦταν γραμμένα σὲ τέλεια Ἑλληνικά. Ἄλλοι

χρησιμοποιοῦσαν ντόπιους γλύπτες πού ἦταν σὲ θέση νὰ φτιάχνουν σὲ ἀσβεστόλιθο τέλεια ἀντίγραφα Ἑλληνικῶν ἐπιτυμβίων μνημείων.

Ἡ ἀπόσταση τῆς Κύπρου ἀπὸ τὴν Ἑπαιρωτική Ἑλλάδα καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα στὰ διάφορα βασίλεια τοῦ νησιοῦ ἔκαναν ἀδύνατη γιὰ τοὺς Ἕλληνες τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τοὺς Πέρσες, παρὰ τὶς ἐπανελημμένες προσπάθειές τους.

Μετὰ τὶς νίκες τους ἐναντίον τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ οἱ Ἕλληνες καὶ εἰδικότερα οἱ Ἀθηναῖοι ξανακέρδισαν τὴν αὐτοπεποίθησή τους, ἔχοντας διαλύσει τὸ μῦθο τοῦ ἀήττητου τῶν Περσῶν. Τὸ 478 π.Χ. οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν στὴν Κύπρο 50 πλοῖα ὑπὸ τὸν Βασιλέα τῶν Λακεδαιμονίων Πανσανία, ἀρχηγὸ τῶν Ἑλλήνων στὶς Πλαταιές, συνοδευόμενο ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς Ἀριστείδη καὶ Κίμωνα. Ἀπελευθέρωσαν τὶς Ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Κύπρου πού εἶχαν παραδοθεῖ στοὺς Πέρσες, ἀλλὰ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὁ ἔλεγχος περιῆλθε ξανά στὰ χέρια τῶν Περσῶν. Τὸ 459/8 π.Χ. οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν στόλο 200 πλοίων γιὰ νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν Κύπρο, ἀλλὰ σύντομα ἀναγκάστηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν προσπάθειά τους, μετὰ τὴν ἀπόφασή τους νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς Πέρσες σὲ Αἰγυπτιακὸ ἔδαφος. Τελικὰ ἡττήθηκαν καὶ ἡ Κύπρος πλήρωσε τὶς συνέπειες τῆς ἡττας.

Μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ σοβαρὲς ἀπόπειρές τους νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Πέρσες ἀπὸ τὴν Κύπρο ἀνέλαβαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ 450 π.Χ., ὅταν ὁ Ἀθηναῖος Στρατηγὸς Κίμων ἀποφάσισε νὰ συνάψει ἀποφασιστικὴ ναυμαχία στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο μὲ σκοπὸ νὰ κατανικήσει τὸ στόλο τῶν Περσῶν καὶ τῶν Φοινίκων. Πρῶτα ἀπελευθέρωσε τὸ Μάριο καὶ στὴ συνέχεια προχώρησε στὸ Κίτιο, τὸ προπύργιο τῶν Φοινίκων. Οἱ Ἕλληνες πλησίαζαν τὴ νίκη, ἀλλὰ τὸ 449 π.Χ. ὁ Κίμων πέθανε καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀναγκάστηκαν νὰ ὑποχωρήσουν. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἡ ὑπογραφὴ συνθήκης ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, τῆς γνωστῆς Συνθήκης τοῦ Καλλία μὲ τὴν ὁποία ἔθεσαν τέρμα στὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις τους ἐναντίον τῶν Περσῶν στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο, ἀναγνωρίζοντας ἔτσι ἐπίσημα τὴν Περσικὴ κυριαρχία στὴν Κύπρο. Μία ἐπιτύμβια στήλη ἀπὸ ἀσβεστόλιθο πού βρέθηκε στὴ Λύση, ἀπεικονίζει Ἕλληνα ὀπλίτη πού σκοτώθηκε αὐτὴ τὴν περίοδο γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Κύπρου, σιωπηλὴ μαρτυρία τῶν ἄτυχων προσπαθειῶν τῶν Ἀθηναίων νὰ δοῦν τὴν Κύπρο ἐλεύθερη.

Ἡ συνεχὴς ἐπαφὴ τῶν Κυπρίων μὲ τοὺς Ἕλληνες κατὰ τὸν 5ο αἰῶνα π.Χ. καὶ οἱ κοινοὶ ἀγῶνες τους ἐναντίον τῶν Περσῶν ὄχι μόνον ἐνδυνάμωσαν τὴν Ἑλληνικὴ συνείδηση τῶν Κυπρίων ἀλλὰ ἄσκησαν ἐπίσης βαθιὰ ἐπίδραση στὴν πολιτιστικὴ καὶ θρησκευτικὴ τους ζωὴ, ὅπως εἶδαμε κιόλας πιὸ πάνω. Ἑλληνικοὶ θεοὶ εἶχαν εἰσαχθεῖ καὶ λατρεύονταν στὸ νησί. Ἐχομε ἤδη δεῖ πόσο σημαντικὴ ἦταν ἡ λατρεία

τοῦ Ἡρακλῆ. Ἡ Ἀθηνᾶ εἶχε ἐπίσης ἐξέχονσα θέση καὶ ἔχουν βρεθεῖ ἀρκετοὶ τόποι λατρείας της. Στὸ Βοννὶ λατρευόταν σὲ ναὸ Ἑλληνικοῦ τύπου. Κοντὰ στὴν εἴσοδο πρὸς τὴν ἀλλή, μπροστὰ ἀπὸ τὸ ναὸ ὑπῆρχε σειρὰ δωματίων ὅπου φυλάσσονταν τὰ ἀφιερῶματα κατὰ τὸ πρότυπο τῶν Ἑλληνικῶν «θησανυρῶν» ὅπως στοὺς Δελφούς. Ἀνάμεσα στὰ ἀναθήματα πὺν βρέθηκαν στὸ ἱερὸ τῆς Ἀθηνᾶς εἶναι ἓνα εἰδῶλιο χάλκινης ἀγελάδας, πὺν θεωρεῖται ἀντίγραφο τοῦ περιφημοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἑλληνα γλύπτη Μύρωνα. Ὁ ἴδιος ὁ ναὸς ἦταν διακοσμημένος μὲ ἀκρωτήρια Ἑλληνικοῦ ρυθμοῦ. Διάφορες ἐπιγραφές καὶ ἄλλα ἀφιερῶματα μαρτυροῦν τὴ λατρεία της σὲ ἄλλα μέρη κατὰ μῆκος τῆς βόρειας ἀκτῆς τῆς Κύπρου (στὸ Μερσινάκι καὶ στοὺς Σόλους) καὶ στὸ Ἰδάλιο. Πήλινο σύμπλεγμα πὺν παριστάνει τὴ θεὰ μὲ αἰγίδα καὶ κρόνος ἔτοιμη ν' ἀνεβεῖ σὲ τέθριππο, βρέθηκε στὸ Μερσινάκι κοντὰ στὴ βόρεια ἀκτὴ· πρόκειται γιὰ ἐξαιρετικὴ παράσταση τῆς Ἀθηνᾶς Ἰππίας τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ. Στὴν Κακοπετριά, χωρὶς στίς βόρειες πλαγιές τοῦ Τροόδου, βρέθηκε ἀποθέτης μὲ πήλινα εἰδῶλια καὶ ἄλλα ἀφιερῶματα. Ἀναμφίβολα ἀνῆκαν σὲ ἀγροτικὸ ἱερὸ τῆς Ἀθηνᾶς. Βρέθηκαν ἐπίσης ἀρκετὰ ἀγαλμάτια τῆς θεᾶς στὸν τύπο τῆς Προμάχου, καθὼς καὶ ἀναθηματικὲς ἀσπίδες καὶ μιὰ χάλκινη αἰχμὴ ἀκοντίου. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἀνάμεσα στὰ ἀναθηματικὰ πήλινα εἰδῶλια βρέθηκαν καὶ δυὸ κεφαλές τοῦ Ἡρακλῆ, τοῦ συντρόφου τῆς Ἀθηνᾶς, πὺν μοιραζόταν μαζί της τὸ ἴδιο ἱερὸ, ὅπως σὲ διάφορα μέρη στὴν Ἀττικὴ. Ἐνας ἄλλος Ἑλληνικὸς θεὸς πὺν λατρευόταν εὐρύτατα στὴν Κύπρο κατὰ τὸν 5ο καὶ 4ο αἰῶνα π.Χ. εἶναι ὁ Ἀπόλλων. Ἡ ὀρεχάλκινη κεφαλὴ τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ. πὺν βρέθηκε στὴν Ταμασσὸ καὶ εἶναι γνωστὴ σὰν ἡ Κεφαλὴ Chatsworth εἶναι ἀπὸ τὶς ὠραιότερες ἀπεικονίσεις τοῦ θεοῦ. Εἶναι ἀναμφίβολα ἔργο Ἑλληνα καλλιτέχνη ὅπως καὶ μιὰ ἄλλη μαρμαρίνη κεφαλὴ Κούρου ἀπὸ τὴ Λάπηθο ἢ τὴ Λευκωσία, πὺν ἡ τεχνοτροπία του συγκρίνεται συχνὰ μὲ ἀγάλματα τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς στὴν Ὀλυμπία. Ὁ Ἀπόλλων εἶχε ἱερὸ στὸ Κούριο, πὺν χρονολογεῖται ἀπὸ τὸν 8ο αἰῶνα π.Χ. καὶ διατηρήθηκε μέχρι τὴ Ρωμαϊκὴ περίοδο. Ὅπως εἶχε γίνει καὶ μὲ τὸν Ἡρακλῆ, συχνὰ ἀφομοιώθηκε μὲ ντόπιες Κυπριακὲς θεότητες, ὅπως γιὰ παράδειγμα μὲ τὸ θεὸ τῶν κοπαδιῶν μὲ τὸ ὄνομα Κεραιάτας. Στὴν Ποταμιὰ, κοντὰ στὸ Ἰδάλιο, βρέθηκαν διάφορα ἀγάλματα τοῦ θεοῦ ἀπὸ ἀσβεστόλιθο. Ἀπεικονίζεται φορῶντας στεφάνι καὶ κρατῶντας λύρα, σὲ τέλεια Ἑλληνικὴ τεχνοτροπία.

Ἄλλοι θεοὶ καὶ δαίμονες τοῦ Ἑλληνικοῦ πανθέου ἐμφανίζονται ἐπίσης στὴν Κύπρο (ὅπως ὁ Ἑρμῆς, σάτυροι, κένταυροι, γοργόνες κ.λπ.) ἀναμφίβολα κάτω ἀπὸ ἰσχυρὴ Ἑλληνικὴ ἐπίδραση, ἀλλὰ ἡ ἐπιρροή τους συχνὰ περιορίζεται στὰ κυριότερα ἀστικά κέντρα (μὲ ἐξαίρεση τὴ λατρεία τῆς Ἀθηνᾶς στὴν Κακοπετριά, πὺν ἀναφέραμε πρὶν πάντων). Στὴν ὑπαιθρο, πάντως, οἱ προγονικὲς Κυπριακὲς θεότητες τῆς γο-

νιμότητας εξακολούθησαν νὰ λατρεύονται, δείγμα τοῦ πολὺ συντηρητικοῦ χαρακτήρα τοῦ ντόπιου πληθυσμοῦ τῆς Κύπρου. Στὶς πόλεις θὰ πρέπει νὰ ὑπῆρχαν καὶ ναοὶ Ἑλληνικοῦ τύπου. Διάφορα Ἰωνικὰ κιονόκρανα ποὺ βρέθηκαν στὸ Κίτιο ἀποτελοῦν εὐγλωττὴ μαρτυρία. Ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῶν Βασιλέων τῶν δέκα Κυπριακῶν Βασιλείων δὲν ἔχει διασωθεῖ τίποτα, ἀλλὰ τὸ ἀνάκτορο-ὄχυρὸ στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου τοῦ Βουνιοῦ, κοντὰ στὴ βόρεια ἀκτὴ, μᾶς δίνει μιὰ εἰκόνα τῆς μνημειώδους Κυπριακῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ. Τὸ ἀνάκτορο εἶχε κτισθεῖ ἀπὸ τὸν φιλοπέρση Βασιλεῖα τῆς γειτονικῆς πόλης τοῦ Μαρίου σὰν ἔδρα φρουρᾶς γιὰ τὴν ἐπιτήρηση τῆς πιστῆς στοὺς Ἕλληνες πόλης τῶν Σόλων ποὺ εἶχε ἐπαναστατικὲς διαθέσεις. Ἔχει εὐρύχωρα ἐπίσημα διαμερίσματα, μεγάλες ἀποθήκες καὶ λουτρά, ποὺ θυμίζουν τὰ ἀνάκτορα τῆς Μυκηναϊκῆς Ἑλλάδας. Ὅταν κατέλαβε τὰ ἀνάκτορα φιλέλληνας ἡγεμόνας, ἔδωσε στὰ κεντρικὰ διαμερίσματα τὴ μορφή «μεγάρου» ποὺ εἶναι στοιχεῖο τῆς Μυκηναϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Στὴν καθημερινή τους ζωὴ καὶ στὶς ἐμπορικὲς τους συναλλαγὰς οἱ Κύπριοι χρησιμοποιοῦσαν νομίσματα μὲ παραστάσεις ἑλληνικῶν συμβόλων καὶ πορτραῖτα Ἑλλήνων θεῶν καὶ ἡρώων, ἂν καὶ συχνὰ οἱ μύθοι μποροῦσαν νὰ ποικίλλουν ἀπὸ Ἑλληνικοὺς σὲ φοινικικοὺς, ἀνάλογα μὲ τὸ ποιο μέρος ὑποστήριζε ὁ ἀντίστοιχος βασιλιάς.

Ἡ ἀνάπτυξη στὴν Κύπρο Ἑλληνικῶν ἰδεωδῶν καὶ πολιτισμοῦ γενικὰ καθὼς καὶ ἡ ἐδραίωση ἰσχυρῶν πολιτικῶν δεσμῶν μὲ τὴν Ἑλλάδα, εἰδικότερα μὲ τὴν Ἀθῆνα, ἔφθασαν στὸ ἀπὸγειό τους κατὰ τὴ Βασιλεία τοῦ Εὐαγόρα, ποὺ γεννήθηκε τὸ 435 π.Χ. στὴ Σαλαμίνα καὶ ἦταν πιθανότατα μέλος τῆς βασιλικῆς οἰκογένειας τῶν Τευκρινῶν. Δοκίμασε τὴν καταπίεση τῶν συνδυασμένων δυνάμεων τῶν Περσῶν καὶ τῶν Φοινίκων ποὺ προσπάθησαν νὰ τὸν σκοτώσουν, ἀλλὰ κατέφυγε στὴν Κιλικία ἀπὸ ὅπου ἐπέστρεψε μὲ προσεκτικὰ καταστρωμένο σχέδιο γιὰ νὰ ἐκδιώξει τὸν Φοῖνικα σφετεριστὴ τοῦ θρόνου τῆς Σαλαμίνας. Πέτυχε καὶ ἔγινε Βασιλιάς τῆς πόλης. Ἐχοντας σταθεροποιήσει τὴ θέση του, ἀναγνωρίζοντας τὴν Περσικὴ κυριαρχία, ἐγκαινίασε ἓνα φιλόδοξο πρόγραμμα ἀναβίωσης τῆς Σαλαμίνας καὶ ἀφύπνισης τῆς Ἑλληνικῆς συνείδησης τῶν κατοίκων της. Ὁ Ἕλληνας ρήτορας Ἰσοκράτης περιγράφει μὲ παραστατικότητα τὴν προσωπικότητα καὶ τὶς φιλοδοξίες τοῦ Εὐαγόρα. Οἱ δραματισμοὶ του ἦταν ὄχι μόνον νὰ ἐνώσει ὅλα τὰ Κυπριακὰ Βασίλεια ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνώσει ὅλους τοὺς Ἕλληνες κάτω ἀπὸ τὴν ἡγεσία τῶν Ἀθηναίων. Ἐξασφάλισε τὴ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων ποὺ ὁ ἴδιος βοήθησε στὴν πολιτικὴ τους ὄχι μόνον ἐναντίον τῶν Περσῶν ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων, μὲ ἀπώτερο στόχο νὰ ἐξασφαλίσαι τὴν ὑπεροχὴ τῶν Ἀθηναίων στὸν Ἑλληνικὸ κόσμο. Οἱ Ἀθηναῖοι, σὲ ἀναγνώριση τῆς ὑποστήριξης καὶ βοήθειας τοῦ Εὐαγόρα, τὸν τίμησαν μὲ ψήφισμα ποὺ ἔστησαν στὴν Ἀκρόπολη, τὸν ἀνακήρυσαν Ἀθηναῖο πολίτη,

τὸν στεφάνωσαν μὲ χρυσὸ στεφάνι καὶ ἀνήγειραν ἀνδριάντα του στὴν Ἀγορὰ τῶν Ἀθηνῶν δίπλα στὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς Ἐλευθερέως.

Ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ του περιελάμβανε τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφabethου στὰ νομίσματά του καὶ τὴν ἐγκατάσταση στὴν αὐτὴ του καλλιτεχνῶν καὶ φιλοσόφων. Μαρμάρινη κεφαλὴ τῆς Ἀφροδίτης ἢ τῆς Ὑγείας ποὺ βρέθηκε στὴ Σαλαμίνα μπορεῖ νὰ ἦταν ἔργο Ἑλλήνα γλύπτη τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου αἰῶνα π.Χ. ποὺ ἐργαζόταν στὴ Σαλαμίνα.

Ἡ ζηλότυπη ἀντίδραση τῶν ἄλλων Κυπρίων Βασιλέων, καὶ ἡ δική του ὑπερβολικὴ φιλοδοξία ἐμπόδισαν τὸν Εὐαγόρα νὰ πραγματοποιήσει τὰ ὄνειρά του. Ἀποτυχὲ νὰ ἐνώσει τὰ Κυπριακὰ Βασίλεια καὶ περιορίστηκε στὴ Σαλαμίνα, ὅπου πέθανε τὸ 374/3 π.Χ. Πάντως ἡ πολιτικὴ του ἄφησε βαθιὰ σημάδια στὴν πολιτικὴ σκηνὴ τῆς Κύπρου καὶ στὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τοῦ νησιοῦ. Οἱ διάδοχοί του ἀκολούθησαν τὴν πολιτιστικὴ του πολιτικὴ, ἀλλὰ ὄχι τὰ πολιτικὰ του ὄνειρα. Οἱ Πέρσες κρατοῦσαν στερεὰ στὰ χέρια τους ὁλόκληρη τὴν Κύπρο.

Οἱ ἐλπίδες τῶν Κυπρίων γιὰ ἐλευθερία ἀναπτέρωθηκαν ὅταν ἐμφανίστηκε στὴν πολιτικὴ σκηνὴ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Ὑποφέροντας μὲ δυσφορία τὴν καταπίεση τῶν Περσῶν καὶ τῶν Φοινίκων οἱ Κύπριοι Βασιλεῖς ἔσπευσαν νὰ βοηθήσουν τὸν Ἀλέξανδρο καὶ νὰ κερδίσουν τὴν εὐνοιά του. Ὅταν πολιορκοῦσε τὴν Τύρο, τοῦ ἔστειλαν ἑκατὸν εἴκοσι πλοῖα. Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ὀργάνωσε Ἑλληνικὸς ἀγῶνες στὴ Φοινίκη γιὰ νὰ γιορτάσει τὴ νίκη του στὴν Αἴγυπτο, οἱ Βασιλεῖς Πνυταγόρας καὶ Πασικράτης ἔγιναν χορηγοὶ τῶν ἀγώνων. Μὲ τὴ νίκη τοῦ Ἀλεξάνδρου τὰ Κυπριακὰ Βασίλεια ἐλευθερώθηκαν ἀπὸ τὸν Περσικὸ ζυγὸ, ἀλλὰ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἀναγνώρισε τὴν ἀπόλυτη ἐξουσία τῶν χωριστῶν Βασιλείων. Ἐκοψε νομίσματα γιὰ ὁλόκληρη τὴν Κύπρο ὄχι γιὰ χωριστὲς πόλεις. Μόνο στὴ Σαλαμίνα ἐπέτρεψε γιὰ ἓνα διάστημα νὰ ἐκδίδει νομίσματα στὸ ὄνομα τῶν ἰδίων τῶν Σαλαμινίων.

Οἱ Κύπριοι δὲν μπόρεσαν νὰ ἀπολαύσουν γιὰ πολὺ τὴν ἐλευθερία ποὺ τοὺς πρόσφερε ὁ Ἀλέξανδρος. Ὁ θάνατός του τὸ 323 π.Χ. ἄλλαξε ἐντελῶς τὴν πολιτικὴ ἀτμόσφαιρα καὶ ἡ ἀναστάτωση ποὺ ἐπακολούθησε ἐπηρέασε τὸ νησί ποὺ ἔγινε τὸ μῆλο τῆς ἔριδας μεταξὺ τῶν κυρίων διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ Πτολεμαίου καὶ τοῦ Ἀντιγόνου. Τελικὰ οἱ Πτολεμαῖοι κατάφεραν νὰ ἐπεκτείνουν τὸν ἐλεγχό τους σ' ὁλόκληρη τὴν Κύπρο. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ ἱστορία ποὺ διηγεῖται ὁ Διόδωρος γιὰ τὸν τραγικὸ θάνατο τοῦ τελευταίου Βασιλιᾶ τῆς Σαλαμίνας Νικοκρέοντα ποὺ δὲν ἤθελε νὰ παραδοθεῖ στὸν Πτολεμαῖο. Τὸ 311 π.Χ. ὁ Πτολεμαῖος ἔστειλε στρατὸ μὲ δυὸ στρατηγούς γιὰ νὰ σκοτώσουν τὸ Νικοκρέοντα ποὺ συνωμοτοῦσε δῆθεν μὲ τὸν Ἀντίγονο γιὰ νὰ ἀνατρέψει τὸν Πτολεμαῖο. Ὁ στρατὸς πολιορκήσε τὴ Σαλαμίνα

καὶ ὁ Βασιλεὺς Νικοκρέων αὐτοκτόνησε. Ἡ σύζυγός του Ἀξιοθέα σκότωσε ὅλες τὶς ἀνύπαντρες κόρες τῆς γιὰ νὰ μὴν πέσουν στὰ χέρια τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἔπεισε τὶς γυναῖκες τῶν ἀδελφῶν τοῦ Νικοκρέοντα νὰ κάμουν τὸ ἴδιο. Στὸ τέλος αὐτοκτόνησε, ἀφοῦ πρῶτα ἔβαλε φωτιά στὰ ἀνάκτορα. Ἔτσι ὁλόκληρη ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Σαλαμίνας βρῆκε τραγικὸ θάνατο κάτω ἀπὸ τὰ ἐρεῖπια τοῦ ἀνακτόρου.

Οἱ ἀνασκαφὲς στῇ Σαλαμίνα ἔφεραν στὸ φῶς ἓνα ταφικὸ μνημεῖο ποὺ μπορεῖ νὰ συσχετισθεῖ μὲ τὴν ἱστορία τοῦ Διόδωρου. Πάνω σὲ μνημειώδη ἐξέδρα ἀποκαλύφθηκε πυρὰ καὶ στὰ ὑπολείμματα τῆς βρέθηκαν διάφορες πῆλινες κεφαλὲς μαζὶ μὲ μυροδοχεῖα ἀπὸ πηλὸ ἢ ἀλάβαστρο, μεταλλικὰ ἐξαρτήματα ἀσπίδων, αἰχμὲς δοράτων Μακεδονικοῦ τύπου, κομμάτια ἀπὸ στεφάνια χρυσὰ κ.λπ. Ἀπὸ τὶς κεφαλές, ποὺ εἶναι σχεδὸν φυσικοῦ μεγέθους, δύο εἶναι πορτραῖτα ὠριμῶν ἀνδρῶν, οἱ ἄλλες τρεῖς εἶναι ἐξιδανικευμένες μορφές, οἱ δύο νεαρῶν ἀνδρῶν καὶ μία γυναικεία. Ἡ ἐξέδρα, πάνω στὴν ὁποία εἶχε συσσωρευθεῖ σωρὸς χώματος, μπορεῖ νὰ ἦταν κenoτάφιο τοῦ Νικοκρέοντα καὶ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς βασιλικῆς οἰκογένειας τῆς Σαλαμίνας, ποὺ ἀνῆγειραν οἱ κάτοικοι τῆς Σαλαμίνας γιὰ νὰ τιμήσουν μετὰ θάνατο ἓνα γενναῖο Βασιλεὺς καὶ τὴν οἰκογένειά του. Εἶναι ἐπίσης πιθανὸν τὸ κenoτάφιο αὐτὸ νὰ ἀνῆγειρε ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς τὸ 306 π.Χ., ὅταν, ἔχοντας γίνεῖ κύριος τῆς Κύπρου, διέταξε τὴν ταφὴ ὅλων τῶν νεκρῶν τοῦ πολέμου. Οἱ πῆλινες κεφαλὲς ποὺ ἀνακαλύφθηκαν στὴν πυρὰ τοῦ κenoταφίου εἶναι μοναδικὰ δείγματα πῆλινων γλυπτῶν ποὺ φανερῶνουν τὴν ἐπίδραση τῆς τεχνοτροπίας τοῦ Ἑλληνιστοῦ γλύπτη Λυσίππου.

Ἡ Κύπρος παρέμεινε κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τῶν Πτολεμαίων γιὰ 250 περίπου χρόνια. Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ τὸ νησὶ διοικοῦσε ἓνας σ τ ρ α τ η γ ὅ ς ποὺ εἶχε τὴν ἔδρα του στῇ Σαλαμίνα, τουλάχιστο ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ 1ου αἰῶνα π.Χ., ὁπότε ἡ πρωτεύουσα μεταφέρθηκε στὴν Πάφο. Ἐνα πολὺπλοκο σύστημα διοίκησης καθιερώθηκε στὸ νησὶ καὶ ἔγινε εἰσαγωγὴ νέων πολιτικῶν, κοινωνικῶν καὶ θρησκευτικῶν θεσμῶν. Ἀναφέρουμε τὴ βουλὴ, τὸν ἀρχιερέα κ.λπ. Ἐνας σημαντικὸς πολιτιστικὸς θεσμὸς ἦταν τὸ γ υ μ ν ἄ σ ι ο ὅπου οἱ νέοι ἀσκοῦσαν τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα τους. Ἐκεῖ ὀργανώνονταν ἐπίσης θεατρικοί, μουσικοὶ καὶ ἀθλητικοὶ ἀγῶνες. Ἡ φιλοσοφία βρισκόταν σὲ ἀκμὴ καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς Κυπρίους φιλοσόφους, ὁ Ζήνων ὁ Κιτιεὺς (336 - 264 π.Χ.) εἶχε κερδίσει πανελλήνια φήμη σὰν ἰδρυτὴς Στωικῆς φιλοσοφίας. Πολιτιστικὰ θεωροῦσαν τὴν Κύπρο τμήμα τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ ἔτσι οἱ πόλεις τῆς συμπεριλαμβάνονταν στοὺς καταλόγους τῶν πόλεων ποὺ ἐπισκέπτονταν οἱ Θεωροί, οἱ κήρυκες τῶν διαφόρων Πανελληνίων Ἀγῶνων. Ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς φιλοξenoῦσαν στὶς διάφορες πόλεις ὀνομάζονταν Θεωροδόκοι, καὶ πολλῶν ἀπὸ αὐτοὺς ἔχουν διασωθεῖ τὰ ὀνόματα. Δύο Κύπριοι πῆραν μέρος στοὺς Παναθηναϊκοὺς καὶ Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες. Δύο Σαλαμίνοι γλύπτες, ὁ Καλλικλῆς καὶ ὁ

Ἰσταῖος, ἐργάστηκαν στοὺς Δελφούς καὶ ἄλλοι, ἐπίσης ἀπὸ τῆ Σαλαμίνα, ἐργάστηκαν στὴ Αἴνδο τῆς Ρόδου.

Παρόλο πὺν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ Κυπριακοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν περίοδο εἶναι ἐλληνικά, ἡ πολιτιστικὴ πρωτεύουσα ἀπὸ ὅπου προερχόταν ἡ ἔμπνευση δὲν ἦταν πιά ἡ Ἀθήνα, ἀλλὰ ἡ Ἀλεξάνδρεια στὴν Αἴγυπτο. Ἔτσι ἐμφανίζονται στὸ νησί διάφορες μὴ ἐλληνικὲς θρησκευτικὲς ἐπιδράσεις, ὅπως ἡ λατρεία Αἰγυπτιακῶν θεῶν, ὅπως τῆς Ἰσιδας, τοῦ Σαράπιδος, τοῦ Ὁσιρι. Ἡ λατρεία τοῦ αὐτοκράτορα καὶ μελῶν τῆς οἰκογένειάς του ἦταν ἐπίσης νέο φαινόμενο καὶ τὴν ἀσκοῦσε ἕνας νέος σύνδεσμος, τὸ Κοινὸν Κυπρίων.

Ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴ παραγωγή τῆς Κύπρου κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν περίοδο ἀξίζει νὰ ἀναφέρουμε ἰδιαίτερα μιὰ κεφαλὴ γυναικείας μορφῆς ἀπὸ ἀσβεστόλιθο ἀπὸ τὸ Ἄρσος πὺν φανερώνει στὴν ἔκφρασή της τὴν ἐπίδραση τῆς Ἑλληνικῆς γλυπτικῆς τοῦ 3ου αἰῶνα π.Χ. Ἡ ταφικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ἄκμαζε κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν περίοδο καὶ αὐτὸ τὸ βλέπουμε σὲ κτιστοὺς ἢ λαξευτοὺς τάφους σ' ὁλόκληρο τὸ νησί. Ἀναφέρουμε ἰδιαίτερα τοὺς λαξευτοὺς τάφους μὲ περιστυλὴ ὀρθογώνια ἀδλὴ στὴ Νεκρόπολη πὺν εἶναι γνωστὴ σὰν «Οἱ Τάφοι τῶν Βασιλέων» στὴ Νέα Πάφο. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν τάφων αὐτῶν θυμίζει ἐκείνη τῆς Ἑλληνιστικῆς Ἀλεξάνδρειας. Σὲ ἄλλους τομεῖς τῆς Τέχνης, πάντως, ἀκολουθεῖται ἡ Ἑλληνιστικὴ Κοινὴ καὶ ἡ προσωπικότητά της Κυπριακῆς τέχνης ἔχει πιά χαθεῖ. Εἶναι γεγονός ὅτι ἔχουμε ελάχιστα κατάλοιπα (ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τέχνης) ἀπὸ τὴν Ἑλληνιστικὴν περίοδο, ἂν καὶ ἔχουμε γι' αὐτά, ἰδιαίτερα γιὰ οἰκοδομὲς καὶ ἀγάλματα, περισσότερες πληροφορίες ἀπὸ ἐπιγραφὰς πὺν ἔχουν διασωθεῖ.

Ὑστερα ἀπὸ 250 περίπου χρόνια Πτολεμαϊκῆς ἐξουσίας ἡ Κύπρος ἔγινε Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία τὸ 58 π.Χ. Ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐπικρατοῦσε ἀκόμα στὸ νησί, αὐτὴ ὅμως τὴ φορὰ κάτω ἀπὸ ἔντονη Ρωμαϊκὴ ἐπίδραση. Ὑπῆρχε μιὰ κοινὴ γραμμὴ στὴν τέχνη καὶ ἡ πολιτιστικὴ αὐτονομία τοῦ νησιοῦ εἶχε χαθεῖ, ἂν καὶ τὸ πνεῦμα τῶν Κυπρίων σὰν συντελεστής τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ δὲν χάθηκε ποτέ. Ἡ συνείδησή τους σὰν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολῆς ἀναβίωσε κατὰ τὴ βυζαντινὴν περίοδο καὶ εἶναι πολὺ ζωντανὴ καὶ σήμερα.

Αὐτός, μὲ λίγα λόγια, εἶναι ὁ ρόλος τῶν Ἑλλήνων στὴν Κύπρο καὶ τὸ ἱστορικὸ πλαίσιο πὺν μπορεῖ νὰ ἐρμηνεύσει τὸ παρὰδοξο φαινόμενο πὺν ἀναφέραμε στὴν ἀρχή. Μπορεῖ νὰ ἐξηγήσει ἐπίσης τὰ ἰδιάζοντα στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικότητος τῶν Κυπρίων, ἀποτέλεσμα τῆς μακρᾶς ἐπαφῆς, θεληματικῆς καὶ ἀθέλητης, μὲ γειτονικοὺς καὶ ξένους κατακτητὲς μέσα στοὺς αἰῶνες.